

DOI: [10.32702/2307-2105-2019.12.150](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.12.150)

УДК 005.2

*П. В. Присяжнюк,
аспірант, ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»
ORCID: 0000-0001-8009-6185*

МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ: СУТНІСТЬ, ВИДИ ТА СКЛАДОВІ

*P. V. Prisyajnyuk
Ph.D. student, Kherson State Agrarian University, Kherson, Ukraine*

MECHANISM OF CONTROL: THE ESSENCE, TYPES AND COMPONENTS

У сучасних умовах обмеженості ресурсів, посилення конкуренції між суб'єктами господарювання, швидкими темпами технологічного оновлення виробничих процесів перед підприємствами постає питання щодо того як пристосуватися до мінливого зовнішнього середовища, та які способи для цього використати. Одним з дієвих факторів, який може вплинути на ці процеси є застосування дієвого, гнучкого управлінського механізму, який спроможний на покращення функціонування підприємства та виведення на топові позиції на цільовому сегментному ринку. Але для того, щоб цього досягти слід дослідити теоретичну суть поняття «механізм управління», його види та основні складові.

У статті вивчені та виділені основні теоретичні підходи вчених-економістів до трактування сутності категорії «механізм управління». Досліджені ключові види механізмів управління та визначений їх взаємозв'язок. Сформовані складові механізму, що запускають роботу в системі управління організацією та призведуть до прогресивних та інтенсивних змін в системі ведення виробничо-господарської діяльності.

In the current conditions of limited resources, increased competition between economic entities, the rapid pace of technological updating of production processes, enterprises are being asked how to adapt to the changing external environment and what are the ways to use it. In the context of socio-economic development, managers of different levels, organizations, structures, and enterprises face an important task – developing a management mechanism that would provide support and strengthening of production and economic activity by introducing new technologies and techniques, prompt response to changing external and internal conditions functioning environment. One of the effective factors that can affect these processes is the use of an effective, flexible management mechanism that is able to improve the functioning of the enterprise and bring to the top positions in the target segment market. But in order to achieve this, one must investigate the theoretical essence of the concept of "control mechanism", its types and main components.

The basic theoretical approaches of scientists-economists to the interpretation of the essence of the category "control mechanism" are studied and highlighted in the article. The key types of management mechanisms are investigated and their relationship is determined. The components of the mechanism that start work in the system of management of the organization and will lead to progressive and

intensive changes in the system of production and economic activity. At the same time, each management mechanism operates within the rules and norms that exist within the organization itself (employment regulations, job descriptions, units' provisions) and is dictated by the external environment through laws, regulations and by-laws that regulate the activity of economic entities. Comprehensive and successful application of all types of management mechanisms leads to the strengthening of competitive positions in the market, enhancing the competitiveness of the enterprise, contributes to the strengthening of market positions and the achievement of the goals that were foreseen at the stage of strategic planning of development of activity. With proper control, each element of the mechanism must be reflected in its form, since these are integral parts of one management system.

Ключові слова: підприємство; управління; механізм; механізм управління; економічний механізм управління.

Keywords: enterprise; management; mechanism; mechanism of management; economic mechanism of management.

Постановка проблеми. Інтенсивний розвиток виробничих процесів у сучасних умовах ведення господарської діяльності вимагає від бізнесу впровадження нових механізмів управління, які забезпечать максимально ефективне використання наявного ресурсного потенціалу, що дасть можливість отримати бажаний результат. Зважаючи на прискорені технологічні нововведення, посилення конкуренції між суб'єктами господарювання, це все спонукає до запровадження сучасних, удосконалених механізмів управління, які допоможуть швидко вирішити поставлені завдання, що у підсумку призведе до зростання прибутку, примноження капіталу, підвищення продуктивності праці, сприяння у формуванні позитивного іміджу, забезпечення оновлення матеріально-технічної бази, розвитку маркетингової складової. Тому на сьогодні постає важливе питання у більш широкому розкритті змісту поняття «механізм управління», визначенні його видів та складових в залежності від постійно змінних умов господарювання.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Питанням розкриття суті поняття механізм управління займаються протягом тривалого періоду часу багато зарубіжних та вітчизняних вчених серед яких К. Маркс, Л. Гурвиц, Р. Майерсон, Е. Маскін, М. Кравченко, Р. Рудницька, О. Сидорчук, О. Стельмах, О. Федорчак, які розкривають його значення, створюють базовий алгоритм при вдосконаленні та введенні нових складових механізму, який би давав той результат, на який орієнтоване підприємство – максимізація прибутків та мінімізація витрат.

Постановка завдання. Метою статті є вивчення та узагальнення категорії «механізм управління», визначення його різновидів та розкриття сутності його складових.

Виклад основного матеріалу. В Україні продовжуються відбуватися трансформаційні процеси, які спрямовані на розвиток ринкової економіки. Зважаючи на це управлінська система не може стояти на одному місці, вона потребує удосконалення і перш за все потребує змін і покращення її механізм, тому виникає гостра потреба у його вивченні і дослідженні. В умовах соціально-економічного розвитку перед керівниками різних рівнів, організацій, структур, підприємств постає важливе завдання – розробка механізму управління, який би забезпечив підтримку та зміцнення виробничо-господарської діяльності за рахунок введення нових технологій та технік, оперативного реагування на змінні умови зовнішнього та внутрішнього середовища функціонування. По своїй суті механізм управління – це алгоритм дій, методів та способів, які впливають на об'єкт та призводять до взаємоузгодженої, ефективної роботи всієї системи.

Для того щоб більш повно дати визначення категорії «механізм управління» треба визначити перш за все, що ж таке «механізм». Даний термін переважно застосовувався тільки в техніці та пов'язувався з внутрішньою будовою машин. Тому трактування слова «механізм» є такою – пристрій за допомогою якого перетворюється і здійснюється рух. Під даним поняттям також розуміють систему чого-небудь, сукупність станів, явищ та процесів за допомогою яких відбувається вплив на об'єкт. В економічній літературі першим хто ввів термін «механізм» в обіг був К. Маркс, який застосував його до процесів функціонування капіталістичної виробничої системи. За твердженням А. Кульмана в економічній науці категорію «механізм» трактують як «внутрішня будова, система функціонування, апарат діяльності» [6]. За трактуванням Лео Гурвица під механізмом розуміється взаємодія між об'єктами управління та їх керівниками, що мають три стадії обміну інформацією для отримання позитивного ефекту: суб'єкти надсилають її топ-менеджерам, топ-менеджер отримує всю інформацію розраховує майбутній результат, керівник оголошує результат

У свою чергу економічний словник трактує категорію «механізм» як послідовність процесів, станів за допомогою яких визначають будь-яку дію чи явище [10]. Механізм управління розглядають як набір методів, важелів, інструментів, законів за допомогою яких відбувається забезпечення стійкості економічного зростання суб'єкта господарювання, збалансування його бізнес-процесів, стабілізація функціонування та розвиток підприємства. [8].

Судячи з цього взаємоузгодженої та єдиної думки щодо трактування поняття «механізм управління» на сьогодні не існує. Тому прийнято вважати, що це перш за все чіткість та послідовність дій, етапів, кроків, які призводять до визначення процесу управління, що направлений на вирішення поставлених завдань. Також це алгоритм, який містить набір інструкцій, що описують послідовність дій та правил за якими досягається запланований результат.

Тож щодо трактування поняття «механізм управління» існує два основні підходи, які розкривають його головну сутність. У вузькому розумінні – це інструмент, система за допомогою якої відбувається генерація управлінських явищ та процесів в організації. У широкому трактуванні прийнято вважати, що це засіб реалізації управлінських рішень, приведення в дію одних ланок керованої системи з метою стимулювання інших ланок системи на необхідний рух, який націлений на отримання позитивного результату. Складовими механізму управління є методи, форми, інструменти, принципи, об'єкти управління, вплив на які здійснюється з метою досягнення визначених раніше задач та поставлених цілей [1]. Вченими виділено сім видів механізмів управління, серед яких організаційний, економічний, структурний, технічний, адміністративний, державний, інформаційний (рис. 1).

Адміністративний механізм управління система взаємоузгоджених дій, процесів, які забезпечують стабільний розвиток та діяльність організації за рахунок підтримання дисципліни та порядку, що забезпечує отримання позитивних фінансових результатів та підвищення ефективності діяльності. Безпосередньо в цьому механізмі управління задіяний керівник підприємства, який встановлює правила гри, стандарти, норми, формує політику ведення бізнесу, тобто фактично є законодавчою гілкою владою в організації, що додатково здійснює й виконавчі функції в управлінні та приймає стратегічні рішення та несе за них відповідальність.

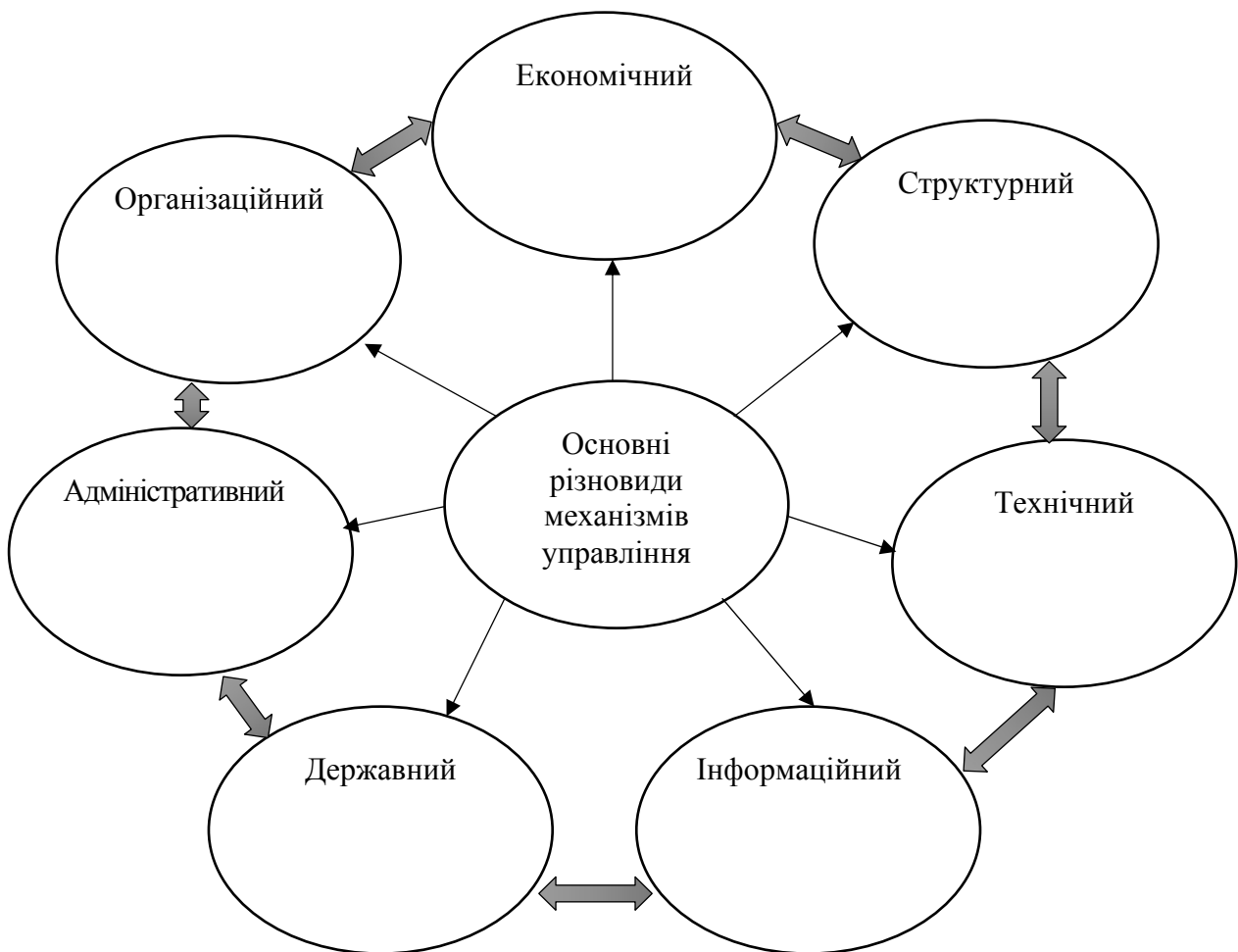

Рис. 1. Види механізмів управління та їх взаємозв'язок
Джерело: Сформовано за даними [5]

Організаційний механізм управління являє собою сукупність елементів та складових, які створюють організаційну основу процесів і явищ. Одного прийнятого трактування сутності даного виду не існує, кожен з науковців його розуміє по своєму, одні вважають, що це певна кількість взаємопов'язаних процесів, які відбуваються в організації, інші говорять про те, що це життєві цикли організації, правила та норми за якими відбувається функціонування всієї управлінської системи у суб'єкта господарювання. Організаційний механізм управління він не зосереджений тільки на самій організації, даний процес також співвідноситься і до певного виду діяльності, виділяють організаційний механізм конкурентоспроможності підприємства; бюджетування; фінансової діяльності та ін. Розкриття основної суті організаційного механізму управління відбувається через впровадження правил та норм, якими керуються в середині організації та всі виробничо-господарські процеси, що в ній відбуваються для досягнення поставленої мети. Даний вид має сильний зв'язок з економічним та адміністративним механізмами управління, адже він поєднує їх характеристики і в більшості випадків має однаковий з ними рівні впливу на процеси, структурні перетворення, що відбуваються у внутрішньому середовищі функціонування організації [9].

Економічний механізм управління – сукупність елементів планування та прогнозування за допомогою яких здійснюється в організації формування політик ціноутворення, економічного стимулювання, фінансового кредитування, налагодження системи формування та розподілу прибутку, стимулювання до продуктивності трудових ресурсів та покращення матеріально-технічного забезпечення [2]. Даний механізм залежний від зовнішніх та внутрішніх факторів ринкового середовища, зміни в яких зараз постійно відбуваються, тому є доцільним в даному контексті використовувати також інноваційний менеджмент, адже сьогодні інновації виступають двигуном у підвищенні конкурентоспроможності підприємства та його ефективності в виробничо-господарській діяльності, що є основним завданням у реалізації економічного механізму.

Структурний механізм управління це способи послідовного розподілу обов'язків в апараті управління та між підрозділами, взаємоузгоджені дії, які мають deadline на виконання, при цьому кожний усвідомлює якщо будуть порушені строки, то це вплине на загальний результат і призведе до не отримання заохочення кожним з залучених учасників.

Суть технічного механізму управління полягає у впровадження у виробничий процес підприємницької діяльності сучасних цифрових технологій, автоматизації через заміну устаткування на нове при цьому керівництво всіма процесами здійснюється в режимі реального часу і з урахуванням мінливих зовнішніх умов. За рахунок чого відбувається суттєва економія ресурсного потенціалу підприємства, що дозволяє отримати швидкий результат в плані досягнення поставленої мети. В контексті даного виду механізму управління не останню роль відіграють впровадження інтернет-технологій, адже вони забезпечують швидку комунікацію між персоналом та машинами.

Механізм державного управління – важелі, інструменти, елементи, процеси і закономірності соціально-економічного характеру за допомогою яких виконавчі та законодавчі органи влади здійснюють вплив на господарську, фінансову, виробничу діяльність підприємств, організацій, з метою стабілізації та розвитку існуючої соціально-економічної системи. Він має системний, регуляторний, ціннісний вимір, обумовлює жорсткі правила взаємодії влади і бізнесу, але також націлений на співпрацю, закономірне функціонування та розвиток. Проявляється для суб'єктів господарювання даний вид управління через законодавчі акти, інструкції, нормативи, норми, стандарти, методичні вказівки виконання яких в більшості випадках є обов'язковим і тільки менша їх частина носить рекомендаційний характер.

Інформаційний механізм управління – забезпечення збору і оперативної доставки нової достовірної, актуальної інформації щодо суб'єктів зовнішнього середовища управлінському персоналу всіх рівнів підприємства, яка структурована відповідно до виконуваних ним функцій і завдань. Для забезпечення ефективного впровадження механізму управління в дію по відношенню до того чи іншого виробничо-господарського процесу він повинен бути інформаційно забезпеченим, через збір статистичних даних, обстеження та аналіз існуючого становища тієї ніші в яку планується інвестування та залучення додаткового капіталу, маркетингова оцінка ринків. Цей вид механізму управління стимулює організацію попередньо вивчати стан та ситуацію перед тим як планувати вкладати фінансові кошти, дає змогу оцінити стан входу на ринок та з прогнозувати те яким буде кінцевий результат.

Кожен з представлених видів механізмів управління взаємопов'язаний та перетікає один в інший. В процесі здійснення управлінської діяльності ефективний керівник керується критеріями кожним з них, адже він розуміє, що вдале поєднання призводить до отримання бажаних результатів, а не використання хоч одного негативно впливає на весь процес і на очікуваний ефект в цілому.

Для ефективного впровадження кожного з механізмів управління існує певна кількість їх обов'язкових елементів, поєднання яких дозволить управлінській ланці результативно здійснювати свої функції та впливати на бажаний результат (рис. 2).

Перш ніж почати будь-яку справу, процес кожна організація стикається з визначення мети, того а навщо це треба і яку користь з цього можна отримати. Мета управління рушійна сила, яка дає поштовх до дій, це механізм, який заводить процес і спонукає до постійного руху. Далі в дію вступають функції управління (планування, організування, мотивування, контролювання, регулювання), які мають чітко поставлені задачі, виконання яких призводить до реалізації поставленої мети. За допомогою методів управління (адміністративних,

економічних, соціально-психологічних) відбувається вплив суб'єктом на об'єкт, на структуру, йде коригування способів щодо досягнення кінцевих цілей.

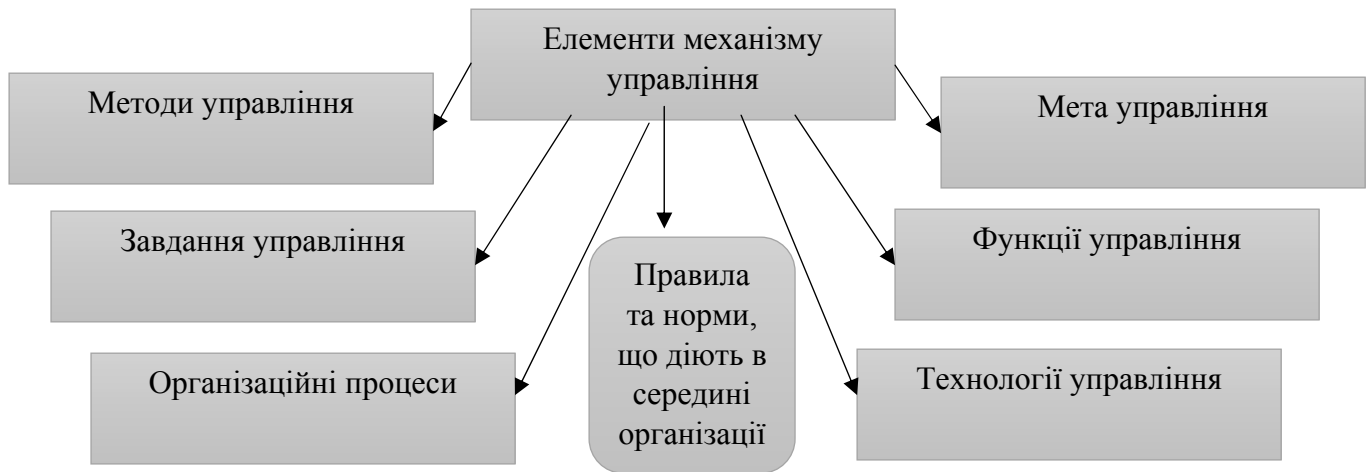

Рис. 2. Складові механізму, що запускають роботу в системі управління організацією

Джерело: Сформовано за даними [7]

Під завданнями управління розуміється конкретизація мети управління для кожного підрозділу, виконавців організації, де враховані професійні компетентності та функціональні обов'язки. В той же час кожен механізм управління функціонує в колі правил та норм, які існують в самій організації (трудоий розпорядок, посадові інструкції, положення підрозділів) та йому диктує зовнішнє середовище через закони, постанови та підзаконні правові акти, які регулюють діяльність суб'єктів господарювання. Для того щоб кожний елемент механізму управління працював у безперервному русі та у взаємодії його треба правильно організувати та налаштувати, щоб кожне завдання було виконано, функції реалізовані при застосуванні відповідних методів та правил гри задля отримання результату.

Висновок. Проведений аналіз суті поняття механізм управління дає нам підстави стверджувати, що це складний та багатоетапний процес, який включає низку важливих елементів та складових – прогнозування, планування розвитку, мотиваційне, організаційне, інформаційне забезпечення та ін., який здійснює підбір методів та способів управління, завдяки якому відбувається взаємоузгоджений вплив суб'єкта керуючої системи на керовану. Механізм управління – це перш за все ефективне та повноцінне поєднання елементів, інструментів управління та прогресивних управлінських технологій. В свою чергу комплексне та вдале застосування всіх різновидів управлінських механізмів призводить до зміцнення конкурентних позицій на ринку, підвищення конкурентоспроможності підприємства, сприяє зміцненню ринкових позицій та досягненню цілей, які були передбачені на стадії стратегічного планування розвитку діяльності. При правильному управлінні кожний елемент механізму повинен мати своє відображення у його виді, адже це невід'ємні частини однієї управлінської системи. Це складові за допомогою, яких відбувається здійснення моніторингу конкурентного середовища з метою своєчасного виявлення і прогнозування тенденцій розвитку, проводиться оцінка конкурентних переваг та формуються і реалізуються ефективні конкурентні стратегії.

Список літератури.

1. Гончаров А. Б. Економічне управління підприємством : конспект лекцій / А. Б. Гончаров, Н. М. Олейникова // Харк. нац. екон. ун-т. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2009. – 366 с.
2. Економіка підприємства: підручник / За заг. ред. С.Ф. Покропивного. – [вид. 2-ге, перероб. та доп.]. – К. : КНЕУ, 2011. – 528 с.
3. Економічна енциклопедія : у 3 т. Т. 2 / ред. кол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К. : Вид. центр «Академія». – 2001. – 846 с.
4. Економічне управління підприємством : навч. посіб. / [Н. М. Євдокимова, Л. П. Батенко, В. А. Верба О. О. Кизенко та ін.]; за заг. ред. Н. М. Євдокимової. – К.: КНЕУ, 2011. – 327с.
5. Коваль П.В. Особливості управління аграрними підприємствами за концепцією ощадного виробництва. / П.В. Коваль // Економіка АПК. – 2012. – № 5 – С. 91-98.
6. Лесечко М. Д. Основи системного підходу: теорія, методологія, практика [Текст] Навч. посіб. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2002. – 300 с.

7. Лігоненко Л. О. Систематизація трактувань змісту поняття «економічне управління підприємством» / Л. О. Лігоненко // *Економіка і управління*. – 2012. – № 3. – С. 61-66. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econupr_2012_3_13.
8. Хвостіна І. М. Механізм управління розвитком підприємства / І. М. Хвостіна // *Інвестиції: практика та досвід*. – 2015. – Вип. 1. – С. 30-33.
9. Хміль Ф.І. *Основи менеджменту: Підручник*. – К.: Академвидав, 2003. – 608с. (Альма-матер).
10. Яркіна Н. М. Управління підприємством як економічна категорія (теоретичні аспекти) / Н. М. Яркіна // *Держава та регіони. Сер. : Економіка та підприємництво*. – 2014. – № 1. – С. 130-136. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drep_2014_1_26.
11. Cerheev V. Y. Most widespread logistic strategies / V. Y. Cerheev // Accessed. – 27 Oct. 2014. – Режим доступу: http://www.elitarium.ru/2007/12/11/logisticheskie_strategii.html.

References.

1. Honcharov, A. B. and Oleinykova, N. M. (2009), *Ekonomichne upravlinnia pidpriemstvom: konspekt leksii* [Economic management of the enterprise: lecture notes], Khark. nats. ekon. un-t., Vyd. KhNEU, Kharkiv, P. 366.
2. Pokropuvnyi, S.F. (2011), *Ekonomika pidpriemstva: pidruchnyk* [Economics of the enterprise: a textbook], 2nd ed., KNEU, Kyiv, Ukraine, P. 528.
3. Mochernyi, S. V. and others (2001), *Ekonomichna entsyklopediia: u 3 t.* [Economic Encyclopedia: in 3 volumes], vol. 2, Vyd. tsentr «Akademii», Kyiv, Ukraine, P.846.
4. Yevdokymova, N. M. Batenko, L. P. and others (2011), *Ekonomichne upravlinnia pidpriemstvom: navch. posib.* [Economic management of the enterprise], KNEU, Kyiv, Ukraine, P.327.
5. Koval, P.V. (2012), "Features of management of agricultural enterprises on the concept of savings production", *Ekonomika APK*, vol. 5, pp. 91-98.
6. Lesechko, M. D. (2002), *Osnovy systemnoho pidkhodu: teoriia, metodolohiia, praktyka* [Fundamentals of systematic approach: theory, methodology, practice], LRIDU NADU, Lviv, P. 300.
7. Lihonenko, L. O. (2012), "Systematization of interpretations of the content of the concept of "economic management of the enterprise"", *Ekonomika i upravlinnia*, vol. 3, pp. 61-66, [Online], available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econupr_2012_3_13 (Accessed 4 Dec 2019)
8. Khvostina, I. M. (2015), "Mechanism of management of enterprise development", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 1, pp. 30-33.
9. Khmil, F.I. (2003), *Osnovy menedzhmentu* [Management Basics], Akademvydav, Kyiv, Ukraine, P.608.
10. Yarkina, N. M. (2014), "Management of the enterprise as an economic category (theoretical aspects)", *Derzhava ta rehiony. Ser.: Ekonomika ta pidpriemnytstvo*, vol. 1, pp. 130-136, [Online], available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drep_2014_1_26 (Accessed 4 Dec 2019)
11. Cerheev, V. Y. Most widespread logistic strategies, [Online], available at: http://www.elitarium.ru/2007/12/11/logisticheskie_strategii.html (Accessed 27 Oct. 2014).

Стаття надійшла до редакції 04.12.2019 р.